

Sloboda > Mucha

(Analýza Sartrových *Múch*)

Muchy je divadelná hra modernizujúca príbeh Aischylovej *Orestey*. (Styan, str. 121) Dráma má päť postáv s konkrétnymi, sedem s abstraktnými, a štyri s kolektívnymi menami. Ak pod hlavnými postavami rozumieme všetky postavy, ktoré sú v diele kľúčové a nenahraditeľné, potom Jupiter, Orestes, Aigisthos, Elektra a Klytaimnestra sú hlavnými postavami. Jupiter a Orestes vedú v poslednom dejstve dialóg, v ktorom sa rozjasňuje hlavná téma hry, sloboda. Bez ich protichodných názorov by vykryštalizovanie témy nenastalo.

JUPITER: Nejsem tvůj král, nestoudná larvo? A kdo tě tedy stvořil?

ORESTES: Ty. Ale udělal jsi tu chybu, žes mě stvořil svobodného.

JUPITER: Dal jsem ti svobodu, abys mi sloužil.

...

ORESTES: Nejsm pán, ani otrok, Jupitere. Já sám jsem svoboda! Přestal jsem ti patřit, sotvaže jsi mě stvořil.

(*Mouchy*, III. 2. str. 81)

Jupiter a Orestes predstavujú opačné póly dramatického textu. Jupiter je boh múch a smrti, snažiaci sa Oresta odhovoriť od slobody. “*Tvá svoboda není nic jiného než prašivina, která tě zžírá, nic jiného než vyhnanství.*” (Sartre, III. 2.str. 82) Orestes je sloboda, ktorá sa snaží dokázať Jupiterovi, že mu nepatrí. (Sartre, III. 2. str. 81) Jupiter a Orestes sú teda kľúčoví. Kľúčovou a nenahraditeľnou je aj Elektra, pretože bez jej podpory by Orestes nebol zabil Klytaimnestru a Aigistha.

ORESTES (jiným hlasem): Ještě je jiná cesta.

ELEKTRA (postrašena): Nezlob, Filebe! Žádal jsi příkaz bohů; co chceš víc: teď ho znáš.

...

ELEKTRA: Ted' se okamžiky zřetězí jako převody stroje a my nepoznáme oddych, dokud ti dva nebudou ležet na zádech s obličejí jako rozmačkané moruše.

(Sartre, II. 1. str. 50 a 53)

Orestes musí zabiť práve Klytaimnestru a Aigistha, pomstiť sa za otcovu vraždu. Zabitie hocikoho iného by nevedlo k Orestovej slobode a k dramatickému dialógu medzi ním a Jupiterom, čiže aj Klytaimnestra a Aigisthos sú kľúčovými, hlavnými postavami. Nízkym počtom piatich hlavných postáv je hra koncentrovaná do užšieho pohľadu.

Orestes sa na začiatku hry necíti v Argose doma, cíti sa ako cudzinec. *“Narodil jsem se tady a musím se doptávat na cestu jako cizí pocestný.”* (Sartre, I. 1. str. 10) Túži stať sa jedným z domácich. *“Ach, kdyby tak byl čin, chápeš, čin, který by mi dal mezi nimi domovské právo!”* (Sartre, I. 2. str. 21) Orestes cíti, že nič mu nepatrí a nie je s tým spokojný.

VYCHOVATEL: ... Vaše dnešní duše by se zhrozila toho mrzkého pokání.

ORESTES: Alespoň by byla moje! ...

(Sartre, I. 2. str. 20)

Orestes je oslobodený od hocijakých povinností, do ničoho nie je nútený a to nie je tá pravá sloboda, po ktorej tak veľmi túži. (Sartre, I. 2. str. 19-20) Neskôr sa Orestes stretáva s iným druhom slobody, respektíve s iným pohľadom na slobodu. Keď v druhom dejstve prosí Jupitera o božie znamenie a dostane ho, reaguje skepticky. *“Příkaz? ... Ach tak ... Ty myslíš to světlo kolem téhle skalky? To světlo není pro mě a nikdo mi už nemůže nic přikazovat.”* (Sartre, II. 4. str. 50) Orestes sa zamýšľa nad tým, či skutočne musí počúvať bohov, a uvedomuje si, že je slobodný a žiadne znamenie ho nenúti konať. I keď mu Jupiter dal znamenie, že má odísť, Orestes si uvedomuje, že si môže príkaz vysvetliť podľa seba a neriadiť sa bohmi. Sám je strojom svojej budúcnosti, je slobodný konať ako on uzná za správne. Presvedčuje sám seba, že zabiť matku s kráľom je morálnejšie než nezabiť ich. *“Co mi je po Jupiterovi? Spravedlnost je lidská záležitost. Nepotřebuju žádného boha, aby mě o ní*

poučoval. Spravedlivé je zašlápnout tě, hnusný darebáku, a zničit tvoji vládu nad lidmi v Argosu, spravedlivé je vrátit jim smysl pro vlastní důstojnost.” (Sartre, II. 5. str. 65)

Sartrova hra reaguje na hrozbu nacistickej okupácie. (Olive, str. 417) Dráma sa dá čítať ako útočenie proti nacistickej nadvláde. Príkladom je situácia, v ktorej Aigisthos, ktorý zabil kráľa a obsadil jeho trón, si vzal jeho ženu, ktorá vôbec nekladie odpor, ba naopak, pripomína obraz nemeckej okupácie. Spolu s Klytaimnestrou, predstavujúcou Vichystické Francúzsko, hra pripomína moc slobody a vyzýva človeka byť slobodným. (Stoekl) Orestova replika citovaná v predošlom odstavci je príkladom situácie, v ktorej sa Orestes búri proti Aigistovi, respektíve človeku na tróne a teda proti vláde, a oslavuje svoju slobodu. (Sartre, II. 5. str. 65)

“Ultimately, the incestuous flirtation seems tangential to the plot of Les Mouches, and has met with critical puzzlement. It may be understood in philosophical terms: existentialism is opposed to the idea of a universal moral creed, and therefore ought to be opposed even to the incest taboo.” (Olive, str. 419)

ORESTES: Jsi krásná. Nepodobáš se zdejšími lidem.

ELEKTRA: Krásná? Víš jistě, že jsem krásná? Stejně krásná jako děvčata v Korintě?

ORESTES: Ano.

(Sartre, I. 4. str. 23)

V scéne prvého stretnuta súrodencov si navzájom podávajú komplimenty na ich vzhľad. Keď Orestes pritakáva, že Elektra je krásna tak ako dievčatá v Korinte, dramatická situácia vyznieva romanticky. Elektra nevie, že sa rozpráva s bratom, čo ešte väčšmi umožňuje čítanie flirtu.

Flirt môže byť inšpirovaný *Oedipom* od Andre Gideho ako nesúhlas s Freudovou teóriou vytesnenia. (Olive) Vytesnenie, myšlienky presunuté z vedomia do podvedomia, je v hre vyvrátené tým, že súrodenci sú si vedomí svojej náklonnosti a žiadne emócie nevytesňujú.

“Přišel jsi s těma hladovýma očima v tom něžném dívčím obličejí a já zapomněla na svou nenávist.” (Sartre, II. 4. Str. 45) Incest sa v hre nachádza len implicitne v podobe rôznych komplimentov a vyznaní. “Vezmi mě do náruče, chraň mě, protože jdeme vstříc velikému utrpení!” (Sartre, II. 4. Str. 53)

“...symbol je znak, který “nikdy není zcela arbitrární: není totiž prázdný, je v něm zbytek přirozeného svazku mezi označujícím a označovaným.”” (Pavis, str. 391) Znak možno nájsť v názve hry, *Muchy*. Scénická poznámka pred prvým výstupom v prvom dejstve referuje na Jupitera ako na boha múch. (Sartre, I. 1. Str. 9) Od prvého výstupu až po samotný koniec hry sú muchy konštantne prítomné. Vychovávateľ muchy stále odháňa a Jupiter vysvetľuje odkiaľ prišli.

JUPITER: ...Copak je třeba vždycky trestat? Není lepší využít zločinu ve prospěch mravního řádu?

ORESTES: A to snad udělali?

JUPITER: Poslali mouchy. ... Ach, ty jsou jen symbol.

(Sartre, I. 1. Str. 13)

Sám autor v scéne označuje muchy za symbol. Bohovia poslali muchy na Argos, keď bol Agamemnon zavraždený. Muchy majú úlohu večne pripomínať občanom Argosu hriech zabíjania kráľa, a súčasne majú pomôcť s pokáním, s ľutovaním previnenia sa. Neskôr sa vracajú, keď Elektra začína cítiť výčitky z vraždy Aigistha a Klytaimnistry.

ELEKTRA: Jsou tady! Kde se tu vzaly? Visí ze stropu jako černé hrozny, to ony začernily zdi: spouštějí se mezi světlo a moje oči, to jejich stíny mi zakrývají tvůj obličej.

ORESTES: Mouchy...

(Sartre, II. 8. Str. 68)

V treťom dejstve sa percipient dozvedá, že muchy sú Erínye, bohyne krvnej pomsty. Muchy sú symbolom výčítiek. Žijú, aby potrestali kajúcnikov, teda ľudí, ktorí cítia ľútosť nad svojimi

činmi. *“Vrhne se na tvé prohnilé srdce jako mouchy na pomazaný krajíc... Jsme mouchy, sajeme hnis, budeme s tebou sdílet všechno, vnikneme za potravou do tvých úst a za paprskem světla na dno tvých očí, doprovodíme tě až do hrobu a neustopíme, leda červum.”* (Sartre, III. 1. Str. 71 a 72) Keďže Orestes vyhodnocuje svoje činy za správne, tak nad ním nemajú moc, ale Elektra sa im ochotne odovzdáva. Muchy predstavujú nedostatok odvahy a stálu vinu občanov na prvotnom hriechu vraždy Agamemnona. Aigisthos a aj Klytamnestra sa za prehrešky ľutujú a jediný, kto necíti výčitky, je Orestes, čo mu umožňuje ľud zbaviť výčítiek, Fúrií, a tak zachrániť Argos. (Sartre, III. 6. Str. 88)

ZDROJE

OLIVE, Peter. *Reinventing the barbarian: Electra, sibling incest, and twentieth-century Hellenism*. [online] Oxford: Oxford University Press, 2019. [cit. 2023-03-14] EISSN 1759-5142 Vol. 11, Issue 4, pp 407–426. DOI <https://doi.org/10.1093/crj/clz012>

PAVIS, Patrice. *Divadelní slovník*. Praha: Divadelní ústav, 2003. ISBN 80-7008-157-0

SARTRE, Jean-Paul. *Mouchy*. Praha: Orbis, 1964. ISBN 11-050-64

STOEKL, Allan. *What the Nazis Saw: "Les Mouches" in Occupied Paris*. Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2003. [cit. 2023-03-14] Vol. 32, No. 3, Issue 102: The Politics of French Literary History, pp 78-91. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3685529>

STYAN, J. L. *Modern Drama in Theory and Practice: Symbolism, surrealism, and the absurd*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. ISBN 0521230683